

طبّ جامع
امام صادق علیہ السلام

مؤلف: علامہ سیّد محمد کاظم قزوینی

ترجمہ: لطیف راشدی

سر شناسه	فروزی، محمد کاظم، ۱۳۰۸-۱۳۷۳.
عنوان قراردادی	طب الصادق - فارسی
عنوان و نام پدیدآور	طب جامع امام صادق علیه السلام/تالیف محمد کاظم، ترجمه لطیف راشدی، سمید راشدی.
مشخصات نشر	تهران: پیام عدالت، ۱۳۸۶.
مشخصات ظاهری	۲۹۴ ص.
شابک	۳۰۰۰۰ ریال: 978-964-152-006-1
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	بزشکی اسلامی - متون قدیمی تا قرن ۱۲.
موضوع	بهداشت همگانی - متون قدیمی تا قرن ۱۴.
شناسه افزوده	راشدی، لطیف، ۱۳۲۲ - مترجم.
شناسه افزوده	راشدی، سمید، ۱۳۶۰ - مترجم.
شناسه افزوده	جعفر بن محمد (ع)، امام ششم، ۸۰-۱۴۸ق. طب الصادق.
رده بندی گنگره	۱۳۸۶: ۳۱-۳۶۲/۵۱۷۱۷ R
رده بندی دیویی	۶۱۰.
شماره کتابشناسی ملی	۱۰۶۳۸۱۲.

انتشارات پیام عدالت

طب جامع امام صادق علیه السلام

تألیف: علامه سید محمد کاظم فروزی ر.ع.ا.له
ترجمه: لطیف راشدی

حروف نگاره مهدی فیروزخانی
چاپ و صحافی: امیدوار

چاپ اول: پائیز ۱۳۸۶
تیراژ: ۵۰۰۰ نسخه

شابک: ۱-۶-۱۵۲-۹۶۴-۹۷۸
قیمت: ۴۰۰۰ تومان

تهران- خیابان ولیعصر- خیابان میریه- پلاک ۲۱۱

تلفن: ۶۶۴۱۰۸۴۹-۶۶۴۹۸۳۲۶

فهرست

۱۵.....	مقدمه مترجم
۱۹.....	مقدمه مؤلف
۲۳.....	فصل اول: طب
۲۳.....	چرا به پزشک، طبیب می‌گویند؟
۲۳.....	مستحب بودن درمان و مداوا
۲۴.....	درمان به وسیله داغ کردن
۲۵.....	مکروه بودن درمان غیر ضروری
۲۵.....	مراجعه به پزشک غیر مسلمان
۲۶.....	با صدقه، خود را مداوا کنید
۲۶.....	نماز شب، دفع کننده بیماری‌ها
۲۷.....	مداوا کردن با بول حیوانات
۲۷.....	درمان با چیزهای حرام
۳۵.....	فصل دوم: حجامت
۳۵.....	دواهای چهارگانه
۳۶.....	پیامبر ﷺ و حجامت
۳۷.....	روزهایی که در آن میشود، حجامت کرد
۴۰.....	نهی از حجامت در هنگام ناشتا
۴۱.....	آنچه که قبل و بعد از حجامت باید خورد
۴۱.....	دعا در هنگام حجامت
۴۲.....	حجامت، ایمنی در برابر مرگ
۴۲.....	شستن با آب سرد در هنگام جوشش و هیجان خون
۴۳.....	علاج خارش، حجامت و رگزنی
۴۴.....	حجامت در سر

۴۵.....	حجامت، عسل و قرآن.....
۴۶.....	حجامت کودک.....
۴۶.....	درمان بارگزنی (فصد).....
۴۷.....	فصل سوم: بیماری‌ها و درمان آنها.....
۴۷.....	پرهیز کردن.....
۴۸.....	درمان تب.....
۵۹.....	درمان ضعف.....
۶۴.....	درمان غصه و ناراحتی.....
۶۶.....	درمان بادهای درد آور.....
۶۸.....	درمان رطوبت.....
۶۸.....	درمان بیماری خبیث.....
۷۰.....	درمان جذام.....
۷۵.....	درمان خوره.....
۷۶.....	درمان پیسی.....
۷۹.....	درمان زخم.....
۸۰.....	درمان نیش زدگی.....
۸۱.....	درمان ورم، دمل، زگیل.....
۸۳.....	درمان بد اخلاقی.....
۸۵.....	درمان ضعف عضلانی.....
۸۶.....	درمان سردرد و بادهای داخل سر.....
۹۰.....	چیزهایی که باعث زیاد شدن عقل می‌شوند.....
۹۱.....	چیزهایی که باعث از بین رفتن بلغم می‌شوند.....
۹۳.....	درمان تنگی نفس.....
۹۳.....	درمان سرفه.....
۹۳.....	درمان سل.....
۹۴.....	درمان برسام (ورم پرده دیافراگم).....
۹۷.....	درمان شکم درد و درد معده.....
۱۰۵.....	قرقر شکم و درد آن.....
۱۰۷.....	درمان کرم‌های شکم.....
۱۰۸.....	درمان به وسیله‌ی تنقیه.....
۱۰۸.....	درمان درد کبد و پهلوی.....

درمان درد طحال	۱۰۹
درمان صفراء و تلخه	۱۱۰
درمان سنگ و درد مثانه	۱۱۲
درمان بواسیر و قولنج	۱۱۴
درمان کمر درد	۱۱۷
درمان نازایی و کم فرزند داشتن	۱۱۷
درمان فلج	۱۱۸
آنچه که برای استخوان‌های ساق مفید است	۱۱۹
فصل چهارم: درمان	۱۲۱
درمان کردن به وسیله آیات قرآن	۱۲۱
درمان با تربت امام حسین (علیه السلام)	۱۲۷
دعای مادر برای فرزند جهت شفا گرفتن	۱۳۸
دعا برای تمامی دردها و طپش قلب	۱۴۰
دعا برای دفع جن و ترس‌ها و دیوانه	۱۵۰
دعا برای زخم یا ورم معده	۱۵۴
دعا برای درد آلت تناسلی	۱۵۴
دعا برای سخت زائیدن	۱۵۵
دعا برای درد ساق پا	۱۵۷
درمان با سورة مومن	۱۵۸
درمان با چیزهایی که از سفره بیرون ریخته می‌شود	۱۵۸
درمان به وسیله شستن دست قبل و بعد از غذا	۱۵۸
درمان با آب زمزم	۱۵۹
درمان با جو	۱۵۹
فصل پنجم: درمان با غذاها، میوه جات و سبزیجات	۱۶۱
درمان با خرما	۱۶۱
درمان با انار	۱۶۳
درمان با مویز	۱۶۳
درمان با کاهو	۱۶۴
درمان با بادمجان	۱۶۴
درمان با نوعی گیاه پریهن (کاسنی)	۱۶۴
درمان با سیاهدانه	۱۶۵

درمان با برنج، بنفشه و زیتون	۱۶۷
درمان با پنیر و گردو همراه با هم	۱۶۷
درمان با نمک	۱۶۸
فصل ششم: درمان با شیر و روغن‌ها	۱۷۱
درمان با تلبنه	۱۷۱
درمان با روغن و شیر گاو	۱۷۱
مکروه بودن روغن حیوانی برای پیران	۱۷۳
درمان با شیر ماده الاغ	۱۷۴
درمان با شیر ماده شتر شیر ده	۱۷۵
درمان با آب باران	۱۷۵
درمان با آب نیسان	۱۷۵
عناب	۱۷۸
اسفند و کندر	۱۷۸
از دواهای تقویت حافظه	۱۷۹
مشکک و اشنان	۱۷۹
پر خوری	۱۸۰
مضرات نخوردن شام	۱۸۰
مضرات خوردن ماهی	۱۸۲
مضرات زیاد نوشیدن آب	۱۸۳
روغن بنفشه	۱۸۴
روغن خطمی	۱۸۵
روغن بان	۱۸۵
فصل هفتم: توحید مفضل	۱۸۷
گفتگوی مفضل با ابن ابی العوجاء	۱۸۸
علت نوشته شدن کتاب مفضل	۱۸۹
جلسه اول	۱۸۹
آفرینش جهان هستی	۱۹۲
خلقت انسان و تدبیر جنین در رحم	۱۹۲
چگونگی تولد جنین و غذای آن	۱۹۳
دندان‌های کودک	۱۹۳
روئیدن مو در صورت مرد	۱۹۳

عبرت گرفتن.....	۱۹۴
اگر انسان، عاقل و فهمیده به دنیا می‌آمد.....	۱۹۵
فایده‌ی گریه برای کودکان.....	۱۹۶
آلت تناسلی و شکل آن.....	۱۹۷
اعضای بدن و فوائد آنها.....	۱۹۸
نظر اهل طبیعت و پاسخ به آنها.....	۱۹۸
هضم غذا و جریان خون در بدن.....	۱۹۸
آغاز رشد بدن.....	۱۹۹
ایستادن و نشستن.....	۱۹۹
چشم.....	۲۰۰
اسرار حواس پنج‌گانه.....	۲۰۰
نقش نور و هوا در گوش و چشم.....	۲۰۱
علت اینکه عده‌ای چشم، گوش و عقل ندارند.....	۲۰۱
علت این که بعضی از مردم، برخی از اعضای بدن را ندارند.....	۲۰۲
آفرینش اعضای فرد و جفت.....	۲۰۲
پیرامون صدا و سخن و مشکل انسان.....	۲۰۳
منافع دیگر دستگاه صوت.....	۲۰۳
مغز و مجموعه.....	۲۰۴
پلک.....	۲۰۴
قلب و محافظ آن.....	۲۰۵
نای و مری.....	۲۰۵
ریه و مخرج بول و غائط.....	۲۰۵
معدة و کبد.....	۲۰۵
مغز، خون، ناخن و گوش.....	۲۰۶
ران و باسن.....	۲۰۶
نر و ماده.....	۲۰۶
پیرامون قلب و ریه‌ی انسان.....	۲۰۷
نر و ماده.....	۲۰۷
آلت تناسلی مرد.....	۲۰۸
مخرج غایط.....	۲۰۸
آفرینش دندان ها.....	۲۰۹

- ۲۰۹..... مو و ناخن
- ۲۱۰..... علت رشد نکردن مو در برخی از جاهای بدن
- ۲۱۰..... روئیدن مو در بغل و بالای عورت
- ۲۱۱..... فواید آب دهان
- ۲۱۱..... چرا شکم انسان زیپ یا دکمه ندارد؟
- ۲۱۲..... خوردن، خوابیدن، جماع کردن
- ۲۱۳..... چهار نیرو در انسان
- ۲۱۴..... نیروهای درونی و جایگاه آنها
- ۲۱۴..... نعمت فراموشی
- ۲۱۵..... نعمت حیا و شرم
- ۲۱۵..... صحبت کردن و نوشتن
- ۲۱۶..... آنچه که از علم به انسان داده شده و آن مقدار که منع شده
- ۲۱۷..... علت ندانستن عمر انسان
- ۲۱۹..... اشیاء ساخته شده برای خواسته‌های انسان
- ۲۲۰..... ضرورت عمل برای انسان
- ۲۲۱..... نان و آب، رأس معاش انسان و حیات اوست
- ۲۲۱..... علت اختلاف شکل و شمایل انسانها
- ۲۲۲..... محدود بودن رشد بدن حیوانات
- ۲۲۲..... انسان و سنگینی در حرکت و راه رفتن
- ۲۲۲..... حکمت درد کشیدن
- ۲۲۳..... اگر نر و ماده نباشند، حیوانات منقرض می‌شوند
- ۲۲۳..... حکمت رویش محاسن مردان
- ۲۲۳..... جلسه دوم
- ۲۲۵..... بدن حیوانات
- ۲۲۶..... خلق حیوانات سه گانه
- ۲۲۶..... حیوانات گوشت خوار و علف‌خوار
- ۲۲۷..... بچه‌های چهار پایان و استقلال آنان
- ۲۲۸..... پاهای حیوانات و چگونگی حرکت آنها
- ۲۲۸..... فرمانبرداری حیوانات در مقابل انسان ها
- ۲۲۹..... نبودن عقل و شعور در درندگان و فایده آن
- ۲۲۹..... سگ، حیوانی مهربان و با وفا نسبت به انسان

۲۳۰.....	چهره چهارپایان.....
۲۳۱.....	خرطوم فیل.....
۲۳۱.....	گردن فیل.....
۲۳۲.....	عورت فیل ماده.....
۲۳۲.....	زرافه.....
۲۳۳.....	میمون.....
۲۳۴.....	پوشش بدن حیوانات و پاهای آنها.....
۲۳۴.....	پنهان شدن حیوانات در هنگام احساس مرگ.....
۲۳۵.....	هوش و ذکاوت برخی حیوانات.....
۲۳۵.....	روباه.....
۲۳۶.....	دلفین.....
۲۳۶.....	رابطه مار افعی با ابر.....
۲۳۶.....	مورچه قرمز کوچک.....
۲۳۷.....	مورچه.....
۲۳۷.....	شیر مورچه.....
۲۳۸.....	عنکبوت.....
۲۳۸.....	بدن پرندگان.....
۲۴۰.....	آفرینش تخم پرندگان.....
۲۴۰.....	چینه دان پرنده.....
۲۴۱.....	رنگ‌های گوناگون پرندگان.....
۲۴۱.....	پر پرندگان.....
۲۴۱.....	دراز بودن پای برخی از پرندگان.....
۲۴۲.....	گنجشک‌ها و به دنبال غذا بودن.....
۲۴۲.....	زندگی جغد و خفاش.....
۲۴۳.....	آفرینش خفاش.....
۲۴۴.....	ابن نمره.....
۲۴۴.....	زنبور عسل.....
۲۴۵.....	ملخ.....
۲۴۶.....	ماهیان.....
۲۴۶.....	حکمت زیاد بودن نسل ماهی‌ها.....
۲۴۷.....	وسعت حکمت پروردگار و نقص علم مخلوقین.....

۲۴۷.....	جلسه سوم.....
۲۴۸.....	رنگ آسمان.....
۲۴۸.....	طلوع و غروب خورشید.....
۲۴۹.....	فصل‌های چهار گانه.....
۲۵۰.....	شناخت زمانها و فصل چهار گانه از راه حرکت خورشید.....
۲۵۱.....	ماه، دلیل شناخت ماه‌های قمری.....
۲۵۱.....	نور ماه.....
۲۵۲.....	ستارگان.....
۲۵۳.....	فواید بعضی از ستارگان.....
۲۵۴.....	خورشید، ماه، ستارگان و برج‌ها، نشانه‌ای بر وجود خالق.....
۲۵۵.....	مقدار شب و روز.....
۲۵۶.....	سرما و گرما و فواید آن دو.....
۲۵۷.....	باد.....
۲۵۷.....	هوا و صداها.....
۲۵۸.....	شکل زمین.....
۲۵۹.....	زمین سرد و خشک.....
۲۵۹.....	توزیع آب بر روی زمین.....
۲۶۰.....	وجود بسیار آب.....
۲۶۰.....	منافع دیگر آب.....
۲۶۰.....	کثرت آب دریاها.....
۲۶۱.....	هوا.....
۲۶۱.....	آتش.....
۲۶۲.....	روشنایی به وسیله آتش.....
۲۶۲.....	تغییرات جوی و باریدن باران.....
۲۶۳.....	حکمت نزول باران، از آسمان به زمین.....
۲۶۴.....	علت قطره قطره باریدن باران.....
۲۶۴.....	منافع دیگری از باران.....
۲۶۵.....	فواید کوهها.....
۲۶۵.....	معادن.....
۲۶۵.....	دلیل ندانستن جای معادن.....
۲۶۷.....	گیاهان.....

۲۶۷	کثرت گیاهان
۲۶۸	پوشش دانه حبوبات
۲۶۸	دلیل آفرینش درختان و گیاهان
۲۶۹	خلقت برگ درختان و اوصاف آنها
۲۷۰	هسته و دانه درختان و گیاهان
۲۷۱	مرگ و زنده شدن درختان
۲۷۱	انار
۲۷۲	بوته‌ها
۲۷۳	فواید نخل، چوب و شاخه‌های آن
۲۷۳	چوب نخل
۲۷۴	خواص گیاهان دارویی
۲۷۴	گیاهان صحرا
۲۷۵	پیزر
۲۷۵	فضولات انسان و حیوان
۲۷۶	جلسه چهارم
۲۷۶	استدلال‌های باطل از منکرین
۲۷۷	آفات و نظر نادانان در مورد آن
۲۷۸	علل نزول بلاها و گرفتاری‌ها
۲۸۰	چرا بلاها به تمام مردم می‌رسد؟
۲۸۲	مرگ و نابودی
۲۸۳	اشکالی دیگر به تدبیر آفرینش
۲۸۶	اسم یونانی این جهان
۲۸۶	مانی کور است و نمی‌بیند
۲۸۷	حس کردن چیزی که عقل آن را درک نمی‌کند
۲۸۷	عقل به خالق احاطه پیدا نمی‌کند
۲۸۹	اختلاف پیرامون حقیقت خورشید
۲۹۰	راهی به سوی شناخت خداوند سبحان
۲۹۱	طبیعیون و مناقشه سخن آنان
۲۹۴	پایان

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه مترجم

الحمد لله رب العالمين، باری الخلاق اجمعين، باعث الانبياء و المرسلين، رافع السموات و خافض الارضين؛ و الصلوة على من اختاره من شجرة الانبياء و مشكوة الضياء و مصابيح الظلمة و ينابيع الحكمة؛ مولانا و مولی الكونين؛ سيدنا و سيد العالمين، الروح المجسد و الجسد المروّج اعني ابوالقاسم المصطفى محمد ﷺ و على اولاده الاطيبين الانجيين و اللعن الدائم على اعدائهم من الان الى يوم الدين.

حمد بی بدایت و سپاس بی نهایت سزاوار شایسته ذاتی که جهان تاریک را به انوار دانش روشن و صفحات قلوب را به ضیاء معرفت، مزین نمود. و درود فراوان بر سرور کائنات و خاتم انبیاء، پیامبر گرامی اسلام، حضرت محمد و بر آل مطهر و عترت پاکش، حضرت فاطمه زهرا و ائمه دوازده گانه - علیهم السلام - .

اما بعد:

امروزه علی رغم پیشرفت علم پزشکی و رسیدن به قله های مرتفع، اما باز هم، گاه به گاهی در این علم حیاتی علی رغم پیشرفت های قابل توجه حرف ها و کارها و نظریه های متناقض و ضد یکدیگر به چشم می خورد. از جمله؛ یک بار نظر علمی می دهند کسانی که پشت میز و یا نیمکت کلاس می نشینند، باید دائماً کمر و ستون فقرات خود را صاف نگهدارند، اما چند روز بعد اعلام می دارند که از آن جا که حالت طبیعی کمر و ستون فقرات،

انحنا و خمیدگی دارد، کمر چنین افرادی باید به حالت طبیعی که خمیده باشد، نگهدارند.

اما در سخن وحیانی که از طرف خداوند متعال و خالق انسان‌ها، به عنوان «بروشور» و «دفتر راهنما» برای بهتر زندگی کردن انسان‌ها می‌باشد، چنین تناقض‌گویی و اختلاف نظر وجود ندارد.

این سخنان و تعالیم به حضرت محمد ﷺ نازل شده و به جانشینان آن گرامی یعنی: اهل بیت ایشان رسیده است و آن حضرات به وسیله وجود مقدس پیامبر اعظم به علم وحیانی دست یافته‌اند.

پس به طور قطع، سخنان اهل بیت علیهم‌السلام سخنان رسول گرامی اسلام می‌باشد و سخنان پیامبر اعظم ﷺ سخنان خداوند منان است و سخنان حکیم مطلق و خالق انسان‌ها به مثابه دفترچه راهنمایی که یک مهندس برای استفاده بهتر و کامل‌تر از وسیله ساخت خود، به مردم عرضه می‌کند، می‌باشد.

اکنون این ما و این سخنان وحیانی اهل بیت علیهم‌السلام که شامل ساخت‌ها و زمینه‌های مختلف از جمله طب و طبابت است که از تراوش اندیشه‌ی یکی از بزرگان اهل بیت ﷺ یعنی حضرت امام جعفر صادق ﷺ در زمینه پزشکی در اختیار داریم.

این کتاب را می‌توان گفت که کامل‌ترین و جامع‌ترین کتابی است که تمام تعالیم پزشکی و طب را از اندیشه متفکر جهان شیعه و بنیان‌گذار مذهب جعفری، یعنی، امام جعفر صادق ﷺ را نقل کرده و به رشته تحریر درآورده است.

این کتاب با زحمات ارزشمند و تلاش فراوان علامه سید محمد کاظم قزوینی «قدس سره» به رشته تحریر درآمده و پس از بررسی و کسب اجازه، به صورت بسیار روان و گویا به پارسی، ترجمه و برگردان کرده‌ایم، به این امید که تعالیم حیاتبخش رئیس مذهب شیعه که دانشگاه او هزاران فارغ‌التحصیل داشته، از جمله «جابر ابن حیان» پدر علم شیمی، مورد

استفاده جامعه بشریت قرار گیرد و به سلامتی دنیا و سعادت آخرت نایل آید.

دستورات این کتاب شامل موضوعات و درمان‌های روحی و جسمی و روح و بدن است که امیدواریم بتواند، روان و بدن‌های بیمار ما را درمان کند و در پرتو آن، بندگان شایسته و صالح و عاقل به دستورات خداوند متعال باشیم و سعادت دنیا و آخرت را نصیب خود گردانیم.

والسلام علی عبادالله الصالحین
و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین
حوزه علمیه قم
العبد
لطیف راشدی

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه مؤلف

حمد و سپاس مخصوص پروردگار جهانیان و برترین و کاملترین درود و سلام بر اشرف پیامبران و فرستادگان، محمد و خاندان پاک، پاکیزه، معصوم، هدایت کننده او و لعنت خدا بر تمام دشمنان آنها تا روز قیامت باد.

این کتاب شامل روایات امام صادق علیه السلام پیرامون طب و تشریح بدن انسان و زوایا و اسرار این موارد و همچنین امراض، دردها و علاج آنها به وسیله آیات قرآن، ادعیه، داروها و غیره می باشد.

تعداد زیادی از احادیث ائمه علیهم السلام شناخت کامل نسبت به تمام علوم دنیوی و دینی و آنچه که انسان در جوانب مختلف زندگی خود به آنها احتیاج دارد، از جمله: دانش طبّی می باشد و انسانی که دچار بیماری ها و دردهای جسمی، روحی و عقلی می شود، از اینها استفاده می کند.

هیچ درد و بیماری نیست، مگر این که خداوند درمان آن را فرستاده است. چه کسی دارو و درمان ها را می شناسد؟ و چه کسی می داند که برای مریض، چه چیزی خوب است و چه چیزی بد و برای او چه چیزی تجویز می کند؟

بی شک چنین شخصی، امامی است که از طرف خداوند، حجت بر مخلوقات شده است.

امامی که خداوند او را ریسمان اتصال بین زمین و آسمان قرار داده و امر فرموده که آن را بگیریم و به آن تمسک جوئیم.

چنین امامی بی‌شک عالم و عارف به صلاح و مصلحت و تباهی انسان است و چنین مسئولیتی از طرف خداوند سبحان برگردن او نهاده شده است.

دهها و بلکه صدها حدیث و روایت از پیامبر ﷺ و ائمه علیهم‌السلام پیرامون خوراکی‌ها، نوشیدنی‌ها، داروها و منافع و مضرات آنها روایت شده است.

و به تنهایی علامه مجلسی در بحارالانوار بابی به عنوان «آنچه که از اوضاع و احوال شیعیان و احتیاجات آنها نسبت به تمام علوم، پنهان نیست.» ذکر شده و احادیث بسیاری را در این موارد آورده است و همچنین ما در جلد هشتم موسوعه امام صادق علیه‌السلام صفحه ۷۲ به عنوان «علوم زمین و آسمان که از ائمه علیهم‌السلام پنهان نیست.» آورده‌ایم.

خواننده گرامی! بعد از این مقدمه مختصر می‌گوئیم که: ائمه دو نوع درمان را ذکر کرده‌اند:

۱- درمان معنوی که به وسیله آیات شریف قرآن، نام‌های خداوند و دعاها و غیره آمده، همانطور که خداوند متعال در قرآن فرموده است: ﴿وَنَزَّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ: آنچه که برای مؤمنان شفا است، از قرآن نازل کرده‌ایم.﴾^۱

همچنین امیرمؤمنان علیه‌السلام در دعای کمیل فرموده است: «یا من اسمہ دواء و ذکره شفاء»، «ای کسی که اسمش، دوا و ذکرش، شفا است.»

۲- درمان به وسیله داروها، خوراکی‌ها و نوشیدنی‌ها، میوه‌ها، روغن‌ها و غیره.

هر دو مورد با ایمان و یقین به تأثیر اینها برای درمان، مفید و مؤثر خواهد بود و انسان با داشتن شک و تردید، به نتیجه مطلوب نمی‌رسد. اما انطباق این موضوعات با ایمان راسخ و نفس مطمئن به وسیله عنایت الهی و نفس ربانی، نتیجه خواهد داد. ما در این کتاب، توحید مفضل را نیز آورده‌ایم، که ارتباط زیادی به موضوع این کتاب دارد. در پایان از خداوند سبحان می‌خواهیم که این تلاش متواضعانه را به فضل و کرم خود قبول نماید.

محمد کاظم قزوینی

ایران - قم مقدس